

MECHANIKA TEORETYCZNA

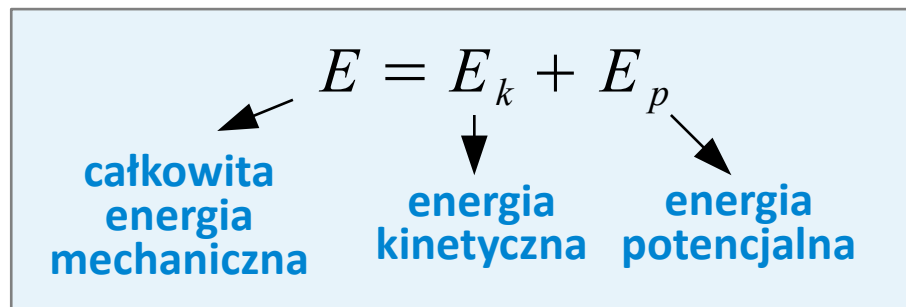
dr inż. Paweł Szeptyński

adres: p. 320 – III p. WIL

tel. 12 628 20 30

e-mail: pszeptynski@pk.edu.pl

SIŁY DYSSYPATYWNE

Siły konserwatywne (zachowawcze)

$$\frac{dE}{dt} = 0$$

- obowiązuje **zasada zachowania energii**.
- przykład: siła grawitacji.
- szczególną klasę sił zachowawczych stanowią **siły potencjalne**, dla których istnieje funkcja skalarna $V(x,y,z)$, nazywana **potencjałem**, taka że siła potencjalna:

$$\mathbf{F} = -\text{grad } V = -\left[\frac{\partial V}{\partial x}; \frac{\partial V}{\partial y}; \frac{\partial V}{\partial z} \right]$$

Każda siła potencjalna jest siłą zachowawczą.

Siły dyssypatywne (rozpraszające)

$$\frac{dE}{dt} \neq 0$$

- **energia zmienia swoją wartość**
- teoretycznie można mówić o siłach niezachowawczych, od których energia układu przyrasta (źródło energii) – takimi się nie zajmujemy..
- skutek działania sił dyssypatywnych **energia mechaniczna ulega rozproszeniu** – najczęściej na sposób ciepła.
- efekty dyssypacji związane są z szeroko rozumianymi zjawiskami **tarcia i tłumienia**.

SIŁY DYSSYPATYWNE

tłumienie
wewnętrzne

Dyssypacja energii związana z **niesprężystymi zjawiskami zachodzącymi w materiale**, tj. z:

- własnościami lepкими materiału (np. ciecze lepkie, materiały lepko-sprężyste)

$$\mu = \frac{\tau}{\dot{\gamma}} = \frac{\text{naprężenie ścinające}}{\text{prędkość odkształcenia postaciowego}}$$

- zachodzeniem zjawisk nieodwracalnych, np. pojawieniem się odkształceń trwałych (plastycznych)

tłumienie
zewewnętrzne

Dyssypacja energii wynikająca z **interakcji z innymi ciałami lub ośrodkiem**, w którym porusza się ciało

- **tarcie suche (ślizgowe, suwne)** $F_d = \nu N$
- **opór lepki (wiskotyczny)** $F_d = c v$
- **opór aerodynamiczny** $F_d = d v^2$

Jest to podział raczej akademicki – własności lepkiej cieczy stanowią o jej tłumieniu wewnętrznym a także o tłumieniu zewnętrznym ciała, które zanurzone jest w takiej cieczy.

TARCIE KONSTRUKCYJNE

Tłumienie konstrukcyjne – rozpraszanie energii w układzie złożonym (konstrukcji) na skutek **tarcia** między elementami składowymi tego układu, np.:

- tarcie na styku elementów konstrukcyjnych (styki przesuwne, przeguby, łączniki, dylatacje itp.)
- tłumienie w elementach niekonstrukcyjnych deformujących się razem z konstrukcją
- tarcie w pęknięciach

Z punktu widzenia elementów składowych jest to tłumienie zewnętrzne (tarcie). Z punktu widzenia konstrukcji zjawisku temu można nadać charakter tłumienia wewnętrznego (własność układu a nie interakcja z otoczeniem). W jednym i w drugim przypadku modelowanie matematyczne może być takie samo.

Macierzowe równanie ruchu dyskretnego układu mechanicznego

$$\begin{bmatrix} m_1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & m_2 & \dots & 0 \\ & & \ddots & \\ 0 & 0 & \dots & m_N \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \ddot{x}_1 \\ \ddot{x}_2 \\ \vdots \\ \ddot{x}_N \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} c_{11} & c_{12} & \dots & c_{1N} \\ c_{21} & c_{22} & \dots & c_{2N} \\ & & \ddots & \\ c_{N1} & c_{N2} & \dots & c_{NN} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{x}_1 \\ \dot{x}_2 \\ \vdots \\ \dot{x}_N \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} k_{11} & k_{12} & \dots & k_{1N} \\ k_{21} & k_{22} & \dots & k_{2N} \\ & & \ddots & \\ k_{N1} & k_{N2} & \dots & k_N \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_N \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} P_1 \\ P_2 \\ \vdots \\ P_N \end{bmatrix}$$

TARCIE KONSTRUKCYJNE

Macierzowe równanie ruchu dyskretnego układu mechanicznego

$$\begin{bmatrix} m_1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & m_2 & \dots & 0 \\ & & \ddots & \\ 0 & 0 & \dots & m_N \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \ddot{x}_1 \\ \ddot{x}_2 \\ \vdots \\ \ddot{x}_N \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} c_{11} & c_{12} & \dots & c_{1N} \\ c_{21} & c_{22} & \dots & c_{2N} \\ & & \ddots & \\ c_{N1} & c_{N2} & \dots & c_{NN} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{x}_1 \\ \dot{x}_2 \\ \vdots \\ \dot{x}_N \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} k_{11} & k_{12} & \dots & k_{1N} \\ k_{21} & k_{22} & \dots & k_{2N} \\ & & \ddots & \\ k_{N1} & k_{N2} & \dots & k_{NN} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_N \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} P_1 \\ P_2 \\ \vdots \\ P_N \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{M}\ddot{\mathbf{x}} + \mathbf{C}\dot{\mathbf{x}} + \mathbf{K}\mathbf{x} = \mathbf{P}$$

$\mathbf{M}$ – macierz mas

$\mathbf{C}$ – macierz tłumienia

$\mathbf{K}$ – macierz sztywności

$\mathbf{x}$ – wektor przemieszczeń węzłowych

$\mathbf{P}$ – wektor obciążenia

Model tłumienia konstrukcyjnego Rayleigha:

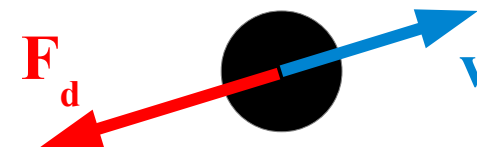
$$\mathbf{C} = \alpha \mathbf{M} + \beta \mathbf{K}$$

α, β - stałe parametry charakterystyczne dla układu mechanicznego.

SIŁY DYSSIPATYWNE

Siły tłumienia (tarcia) działają w kierunku przeciwnym do wektora prędkości.

Wersor kierunku prędkości $\mathbf{e}_v = \frac{\mathbf{v}}{|\mathbf{v}|} = \frac{[\dot{x}; \dot{y}; \dot{z}]}{\sqrt{(\dot{x})^2 + (\dot{y})^2 + (\dot{z})^2}}$

Tarcie suche

$$\mathbf{F}_d = -b|\mathbf{v}|^0 \mathbf{e}_v \quad (\text{zagadnienia przedziałami liniowe, niejednorodne})$$

Tłumienie lepkie (wiskotyczne) liniowe

$$\mathbf{F}_d = -c|\mathbf{v}|^1 \mathbf{e}_v \quad (\text{zagadnienia liniowe})$$

Tłumienie aerodynamiczne (nieliniowe)

$$\mathbf{F}_d = -d|\mathbf{v}|^2 \mathbf{e}_v \quad (\text{zagadnienia nieliniowe})$$

TARCIE SUCHE

Siła tarcia suchego:

- **Wielkość** siły tarcia jest **niezależna od szybkości**.
- **Kierunek** siły tarcia jest **taki sam jak kierunek prędkości** (lub przemieszczenia wirtualnego).
- **Zwrot** siły tarcia jest **przeciwny do zwrotu prędkości** (lub przemieszczenia wirtualnego).

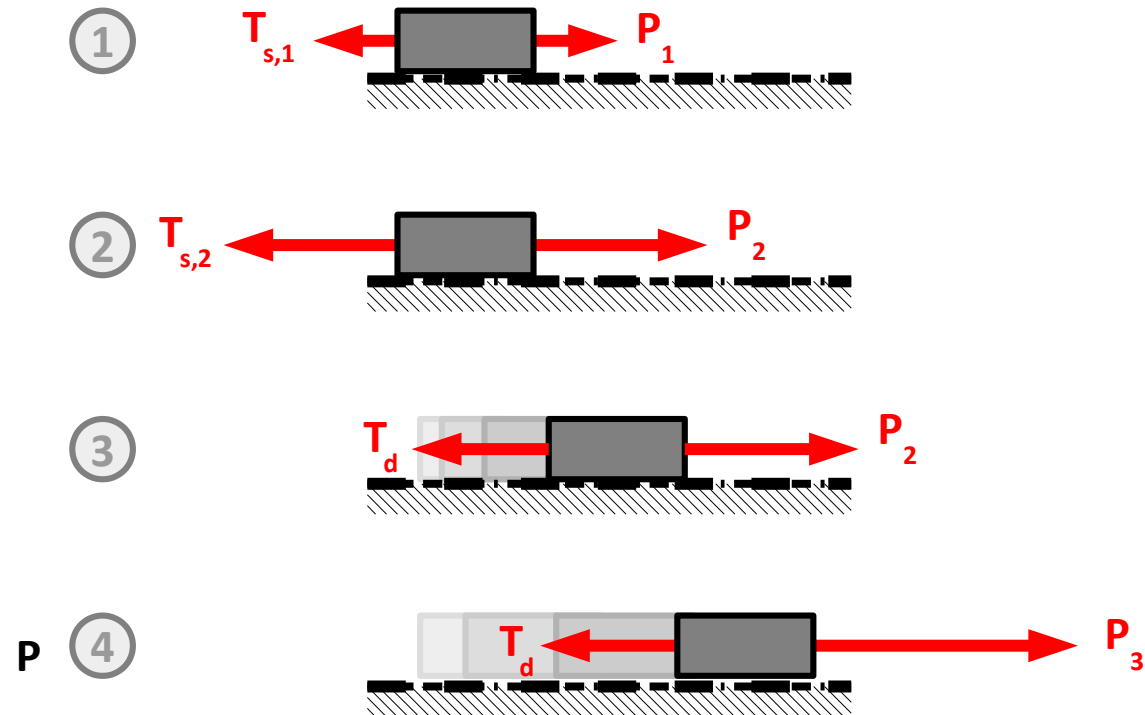
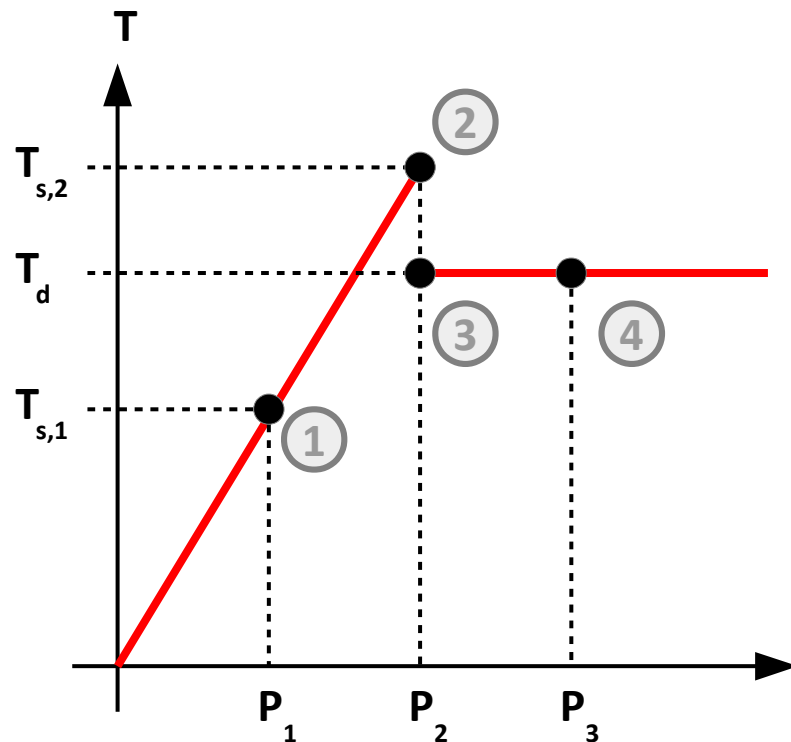
$$\mathbf{F}_d = -F_d \mathbf{e}_v$$

- **Siła tarcia ma charakter siły biernej (reakcji)** w tym sensie, że nie pojawia się sama z siebie, a jedynie jako odpowiedź na działanie czynnych sił zewnętrznych.
- Dopóki **ciało się nie porusza, siła tarcia nie wykonuje pracy** (zerowe przemieszczenie) i może być traktowana jako składowa **reakcji więzów gładkich**. Kierunek i zwrot siły tarcia odpowiadają pewnemu **przemieszczeniu wirtualnemu**.
- Siła tarcia to **reakcja wiązania szorstkiego** (dyssypacja energii, brak spełnienia zasady prac wirtualnych). Gdy **ciało się porusza, tarcie wykonuje pracę na przemieszczeniu** i ma charakter **zewnętrznej siły czynnej**. **Praca siły tarcia na przemieszczeniu jest zawsze niedodatnia** – tarcie nie może wywołać ruchu i dostarczać energii, a jedynie krępować ruch wymuszony innym czynnikiem i rozpraszać energię. Kierunek i zwrot siły tarcia odpowiadają rzeczywistej prędkości.

TARCIE STATYCZNE I KINETYCZNE

- Siła tarcia rośnie proporcjonalnie do siły wymuszającej ruch, dopóki ciało jest nieruchome – jest to **tarcie statyczne**.
- Po rozpoczęciu ruchu siła tarcia jest stała – jest to **tarcie kinetyczne**.
- **Maksymalna siła tarcia statycznego jest większa od siły tarcia kinetycznego.**

TARCIE COULOMBOWSKIE

Na podstawie obserwacji sformułowano **3 prawa tarcia suchego (Amontonsa-Coulomba)**:

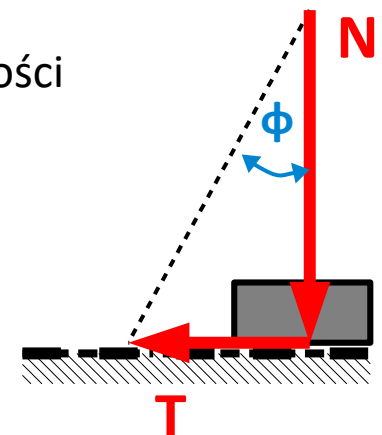
- **wielkość siły tarcia jest wprost proporcjonalna do siły nacisku**
- **wielkość siły tarcia nie zależy od pola powierzchni kontaktu** – zależy zatem od sumarycznej siły nacisku a nie od lokalnej intensywności naprężeń kontaktowych
- **wielkość siły tarcia w czasie ruchu jest niezależna od szybkości ruchu**

Model **tarcia coulombowskiego**:

$$|\mathbf{T}| = \nu |\mathbf{N}|$$

- $\mathbf{T}$ – **siła tarcia**, wektor równoległy i zwrócony przeciwnie do wektora prędkości
- $\mathbf{N}$ – **siła nacisku** wywieranego przez ciała na siebie nawzajem
- ν – **współczynnik tarcia** (statycznego lub kinetycznego)

$$\operatorname{tg} \phi = \frac{|\mathbf{T}|}{|\mathbf{N}|} = \nu \quad \phi - \text{**kąt tarcia wewnętrzny**}$$

WSPÓŁCZYNNIK TARCIA

			współczynnik tarcia statycznego	współczynnik tarcia kinetycznego
stal		stal	0,15	0,10
drewno		drewno	0,60	0,25
stal		beton	0,50	0,30
beton		drewno	0,62	
drewno		stal	0,55	0,35

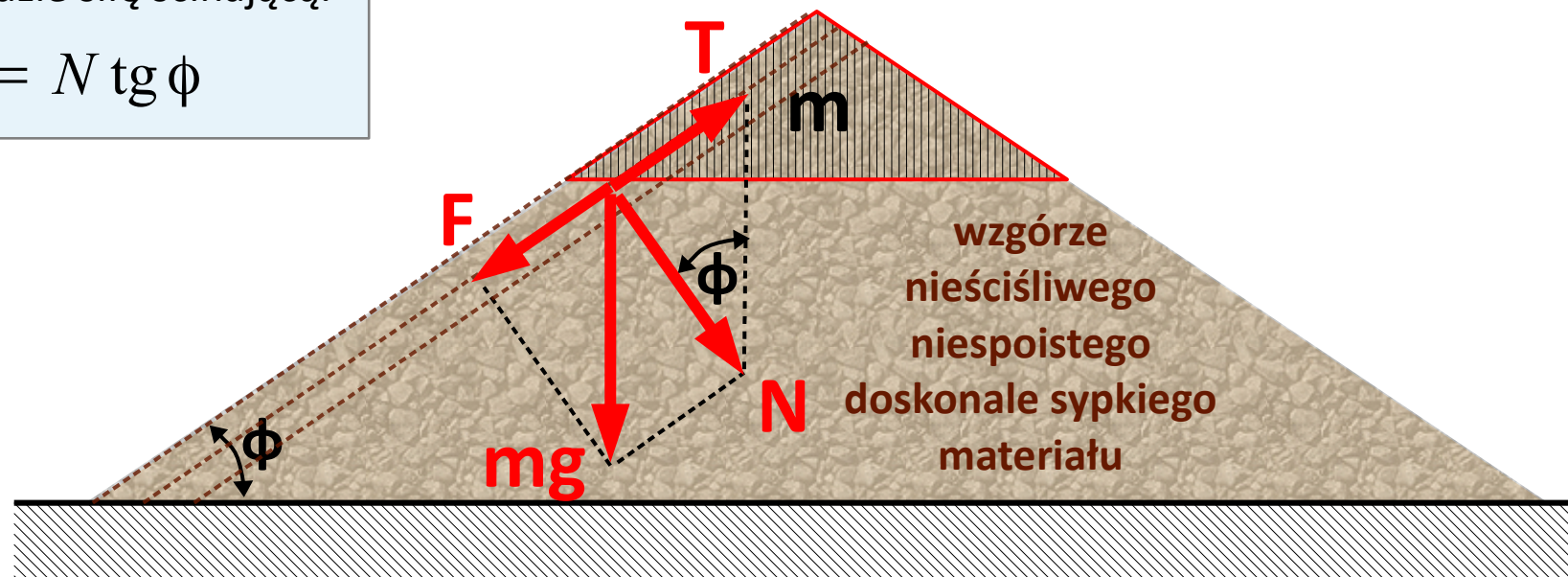
KĄT TARCIA WEWNĘTRZNEGO

Ciężar masy m materiału rozkładamy na dwie składowe:

- N – **nacisk**, siła dociskająca warstwy materiału do siebie.
- F – **siła styczna, ścinająca** materiał, wymuszająca poślizg warstw materiału względem siebie.

Wzgórze będzie w równowadze,
gdy tarcie warstw o siebie
równoważyć będzie siłę ścinającą.

$$F = T = N \operatorname{tg} \phi$$

Kąt nachylenia stoku swobodnie sypanego wzgórza doskonale sypkiego (niespoistego) materiału jest równy kątowi tarcia wewnętrznego tego materiału.

KĄT TARCIA WEWNĘTRZNEGO

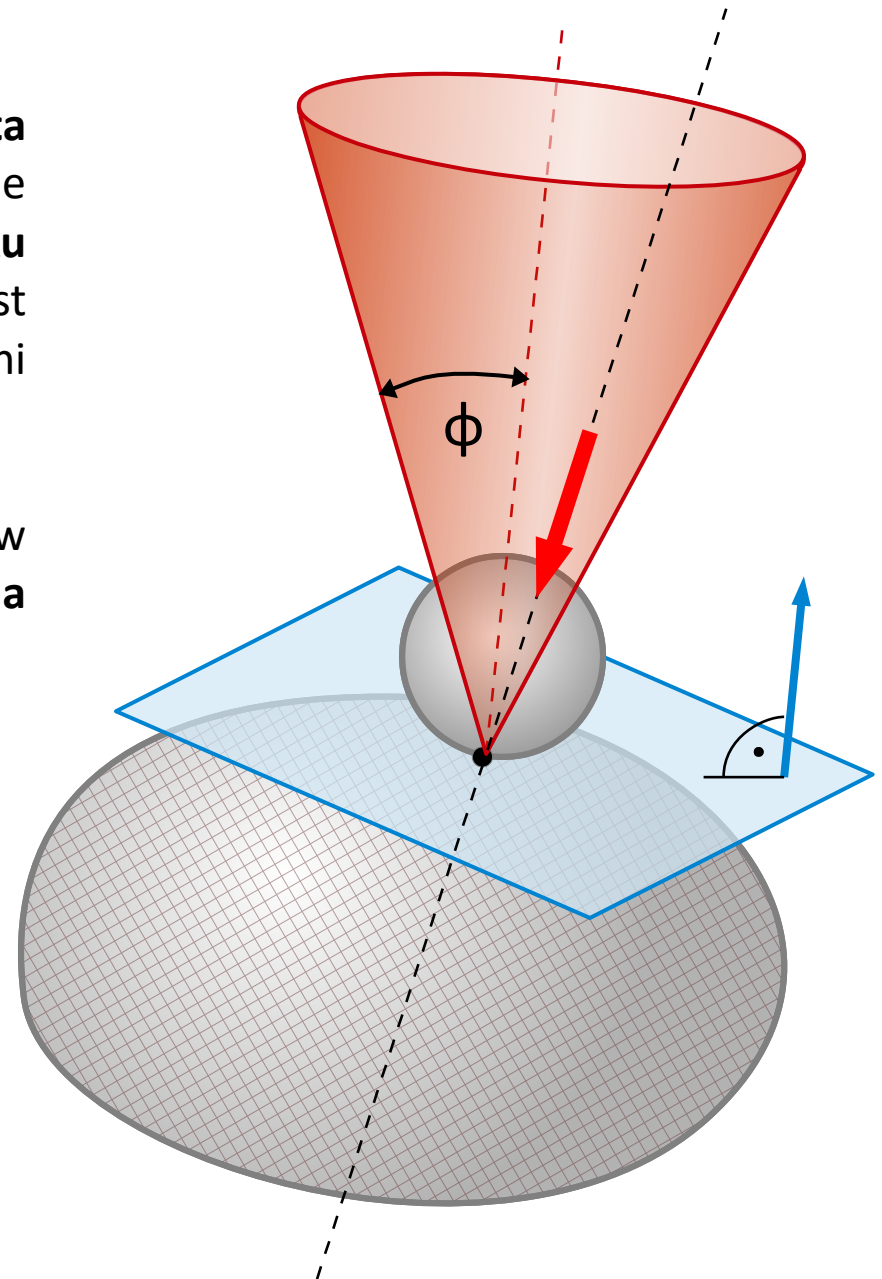
materiał	kąt tarcia wewnętrznego	współczynnik tarcia
pył	$26^\circ \div 35^\circ$	$0,488 \div 0,700$
piasek	$30^\circ \div 45^\circ$	$0,577 \div 1,000$
żwir	35°	0,700
kamienie	30°	0,577
glina	20°	0,364
cement	32°	0,625

STOŻEK TARCIA

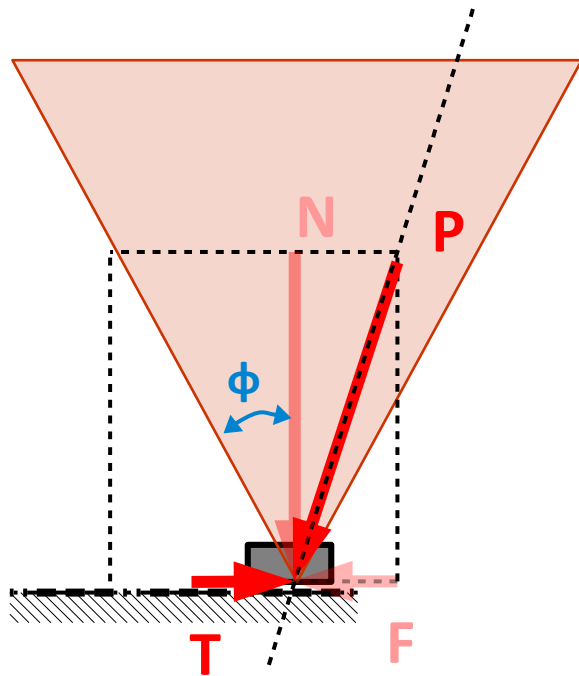
Stożek tarcia to obszar w przestrzeni, taki że, **jeśli prosta działania siły** działającej na ciało będące w kontakcie szorstkim (tarcie coulombowskie) **zawiera się w stożku tarcia, to ciało pozostanie w spoczynku** - tj. siła tarcia jest w stanie zrównoważyć składową styczną do powierzchni kontaktu.

Kąt rozwarcia osiowego przekroju poprzecznego w wierzchołku stożka wynosi **dwukrotność kąta tarcia wewnętrznego**, tj. 2ϕ , gdzie

$$\operatorname{tg} \phi = \nu$$

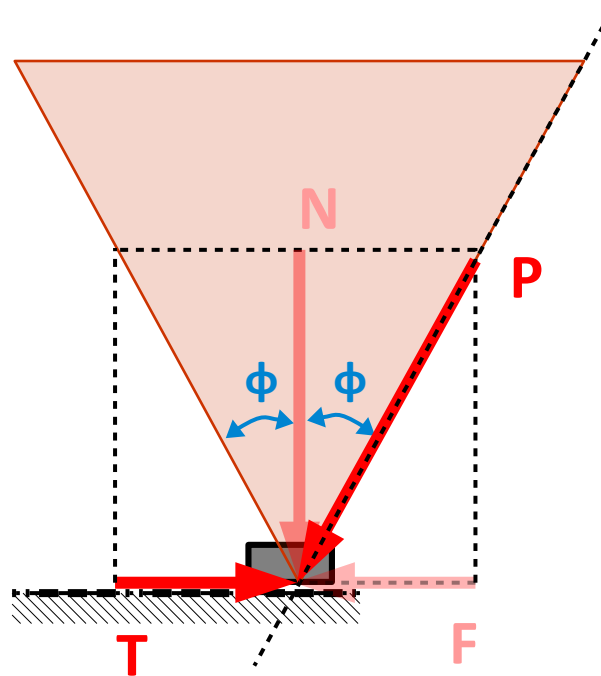
STOŻEK TARCIA

$$T < T_{max}$$

$$T = F$$

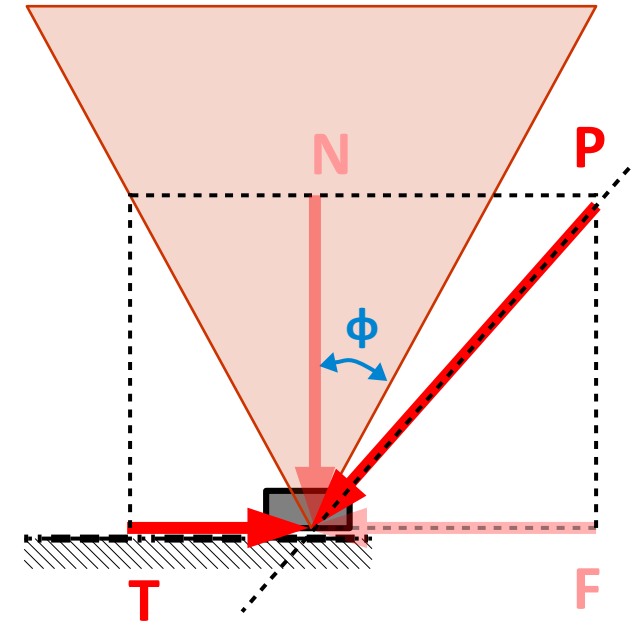
układ w równowadze

$$T = T_{max}$$

$$T = F$$

układ w równowadze

$$T = T_{max}$$

$$T < F$$

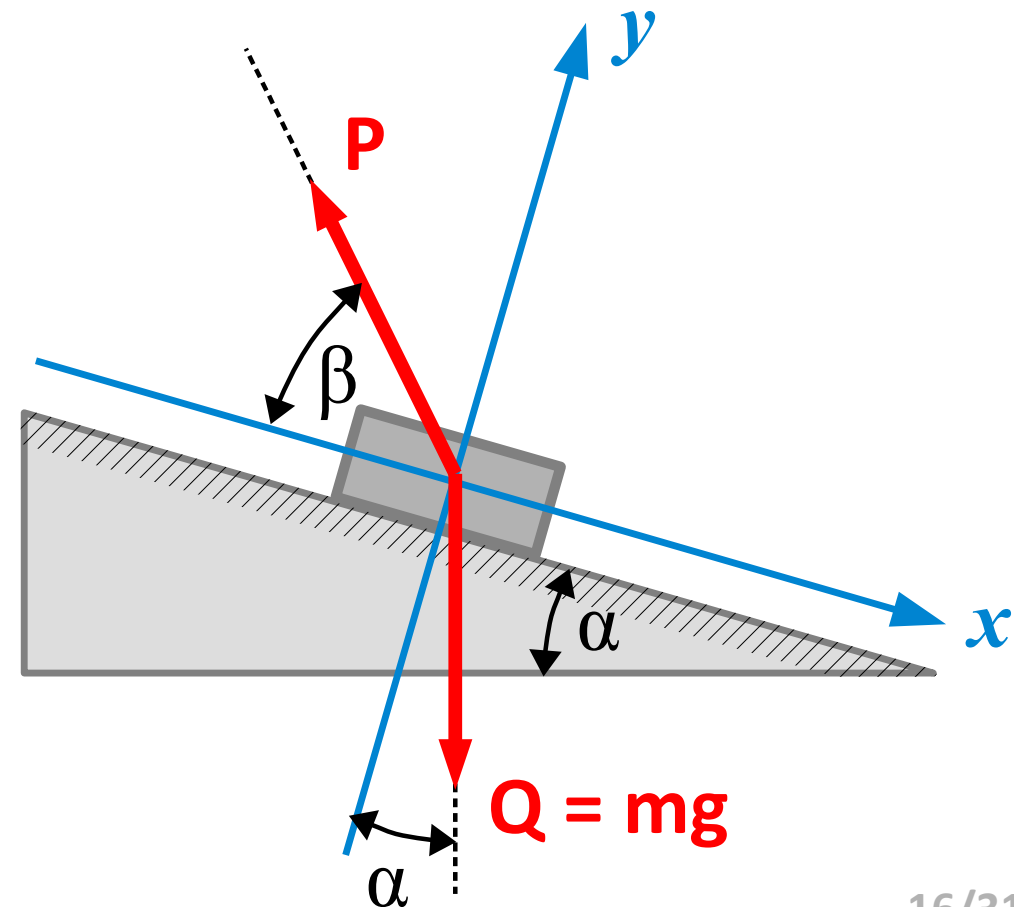
poślizg

**Wielkość siły tarcia nigdy nie przekracza wielkości siły wymuszającej ruch,
Tarcie jest co najwyżej równe tej sile lub mniejsze.**

SZORSTKA RÓWNIA POCHYŁA

Dane jest ciało o masie m , spoczywające na równi nachylonej do poziomu pod kątem α i obciążone siłą zewnętrzną P przyłożoną pod kątem β do płaszczyzny równi. Współczynnik tarcia pomiędzy ciałem a powierzchnią równi wynosi ν .

Dla jakich wielkości siły P ciało będzie w spoczynku?

SZORSTKA RÓWNIA POCHYŁA

Równania równowagi z pominięciem tarcia:

$$\Sigma X = 0: \quad -P \cos \beta + Q \sin \alpha = 0$$

$$\Sigma Y = 0: \quad P \sin \beta - Q \cos \alpha = 0$$

Z pierwszego równania równowagi:

$$P = Q \frac{\sin \alpha}{\cos \beta}$$

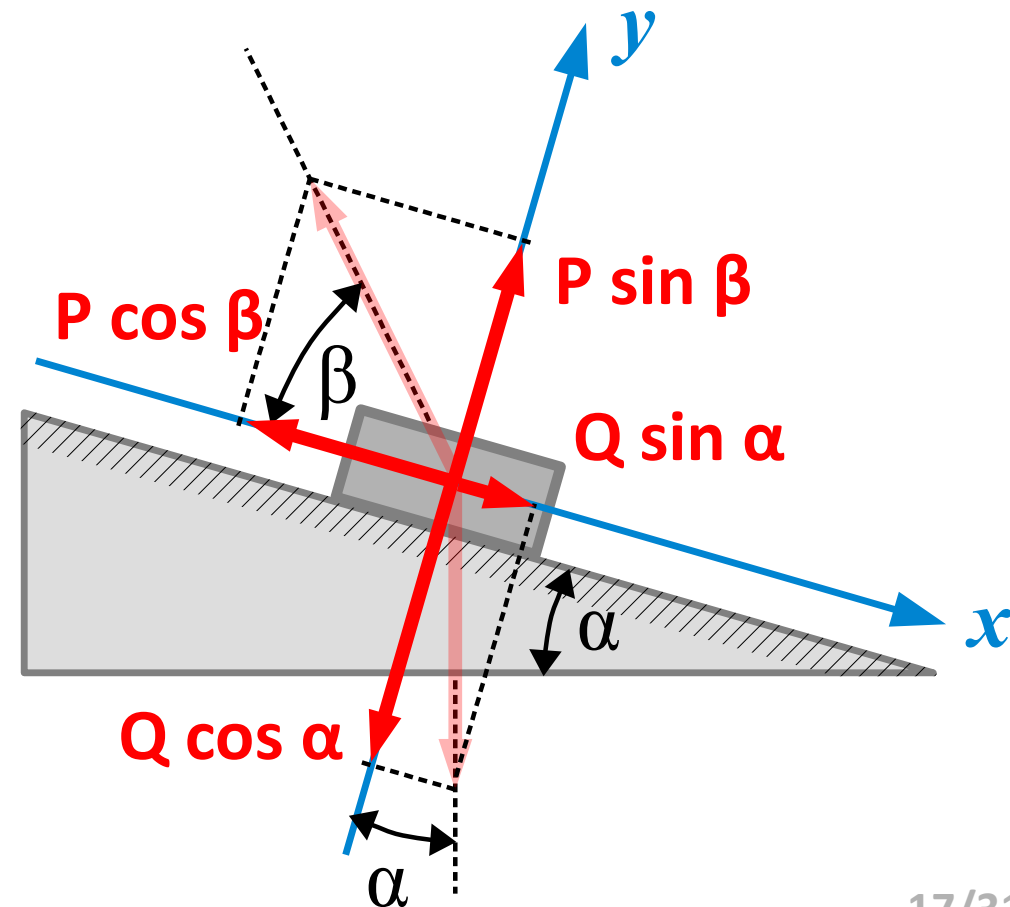
Siła nacisku:

$$N = Q \cos \alpha - P \sin \beta$$

$$N = Q \cos \alpha - Q \frac{\sin \alpha \sin \beta}{\cos \beta}$$

$$N = Q \frac{\cos \alpha \cos \beta - \sin \alpha \sin \beta}{\cos \beta}$$

$$N = Q \frac{\cos(\alpha + \beta)}{\cos \beta}$$

SZORSTKA RÓWNIA POCHYŁA

Równania równowagi z uwzględnieniem tarcia.

PRZYPADEK 1 – ciało przesuwające się w dół.

$$\begin{cases} \Sigma X = 0 \\ T = N \operatorname{tg} \phi \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} -P \cos \beta + Q \sin \alpha - T = 0 \\ T = \operatorname{tg} \phi (Q \cos \alpha - P \sin \beta) \end{cases}$$

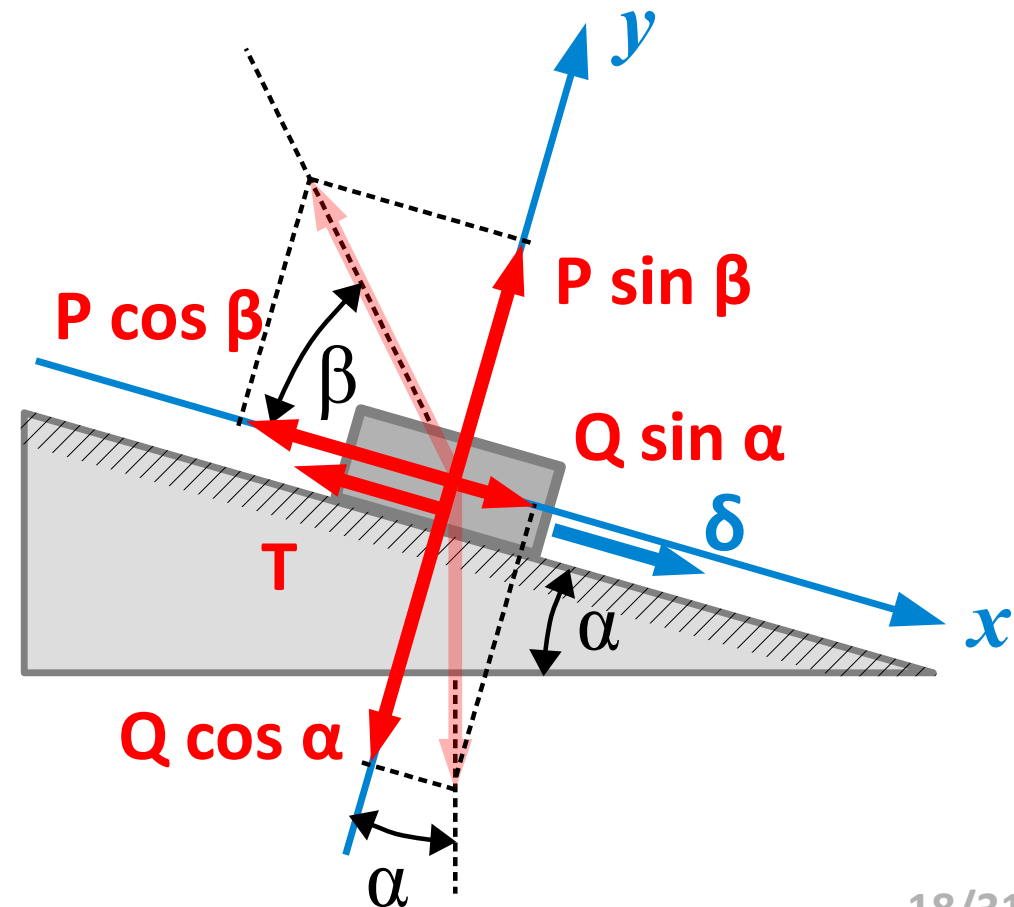
$$-P \cos \beta + Q \sin \alpha - \operatorname{tg} \phi (Q \cos \alpha - P \sin \beta) = 0$$

$$P(\operatorname{tg} \phi \sin \beta - \cos \beta) = Q(\operatorname{tg} \phi \cos \alpha - \sin \alpha)$$

$$P = Q \frac{\operatorname{tg} \phi \cos \alpha - \sin \alpha}{\operatorname{tg} \phi \sin \beta - \cos \beta}$$

$$P = Q \frac{\cos \phi \sin \alpha - \sin \phi \cos \alpha}{\cos \phi \cos \beta - \sin \phi \sin \beta}$$

$$P_{\min} = Q \frac{\sin(\alpha - \phi)}{\cos(\beta + \phi)}$$

SZORSTKA RÓWNIA POCHYŁA

Równania równowagi z uwzględnieniem tarcia.

PRZYPADEK 2 – ciało przesuwające się w górę.

$$\begin{cases} \Sigma X = 0 \\ T = N \operatorname{tg} \phi \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} -P \cos \beta + Q \sin \alpha + T = 0 \\ T = \operatorname{tg} \phi (Q \cos \alpha - P \sin \beta) \end{cases}$$

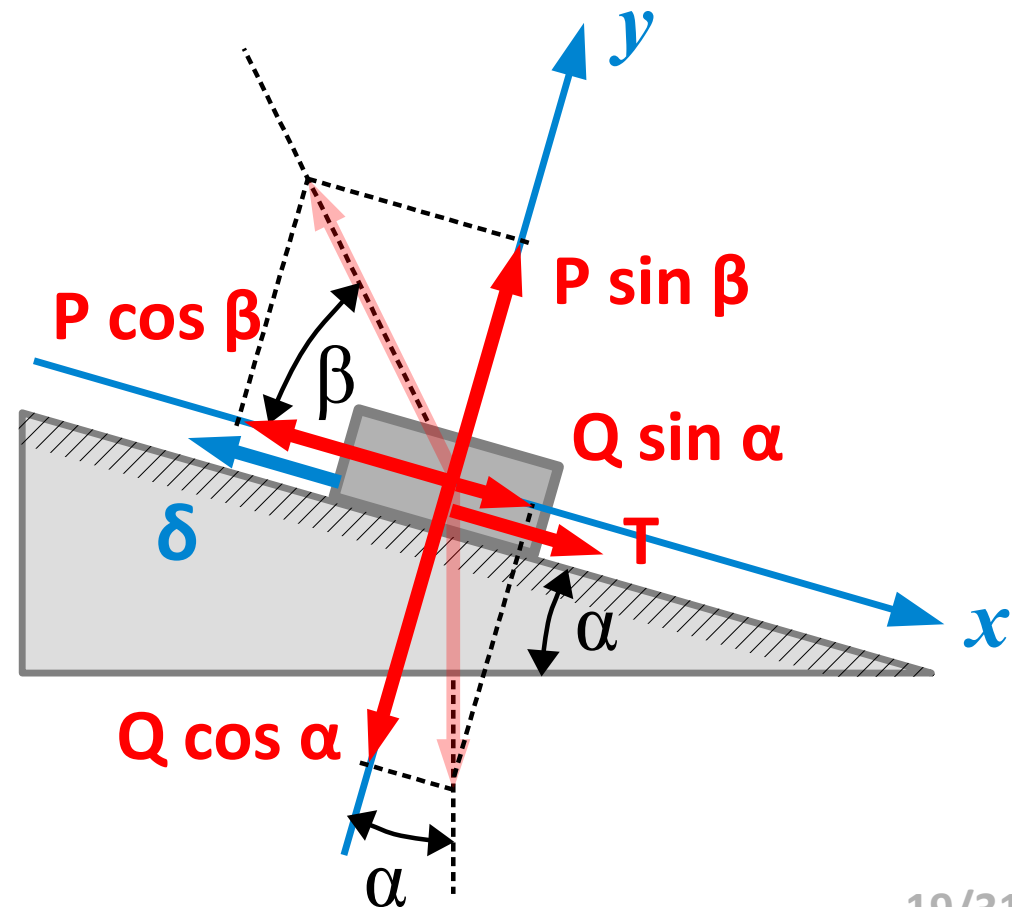
$$-P \cos \beta + Q \sin \alpha + \operatorname{tg} \phi (Q \cos \alpha - P \sin \beta) = 0$$

$$P(\operatorname{tg} \phi \sin \beta + \cos \beta) = Q(\operatorname{tg} \phi \cos \alpha + \sin \alpha)$$

$$P = Q \frac{\operatorname{tg} \phi \cos \alpha + \sin \alpha}{\operatorname{tg} \phi \sin \beta + \cos \beta}$$

$$P = Q \frac{\cos \phi \sin \alpha + \sin \phi \cos \alpha}{\cos \phi \cos \beta + \sin \phi \sin \beta}$$

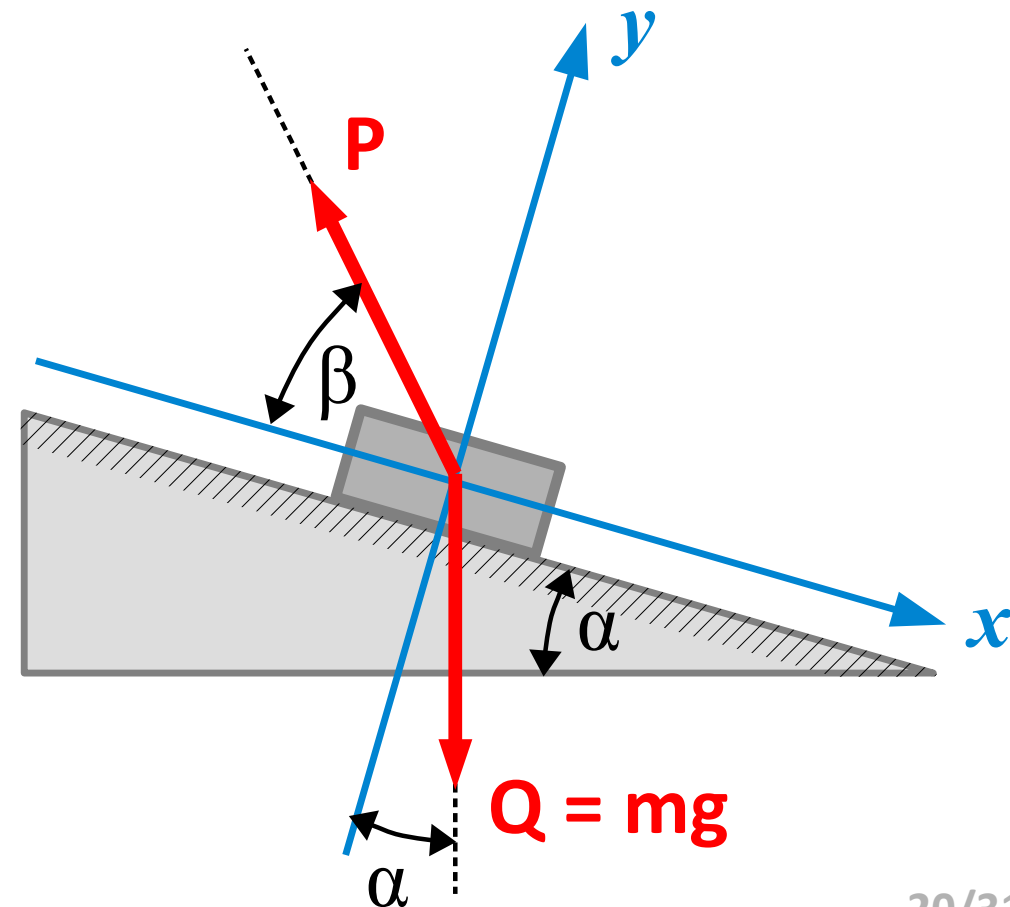
$$P_{max} = Q \frac{\sin(\alpha + \phi)}{\cos(\beta - \phi)}$$

SZORSTKA RÓWNIA POCHYŁA

$$P_{min} = Q \frac{\sin(\alpha - \phi)}{\cos(\beta + \phi)} \leq P \leq P_{max} = Q \frac{\sin(\alpha + \phi)}{\cos(\beta - \phi)}$$

Jeśli $P_{min} \leq 0$, wtedy układ jest w równowadze również przy braku siły P , tj. nacisk wywierany przez sam ciężar ciała wywołuje tarcie wystarczające do zrównoważenia stycznej składowej ciężaru, tj. do utrzymania ciała w spoczynku.

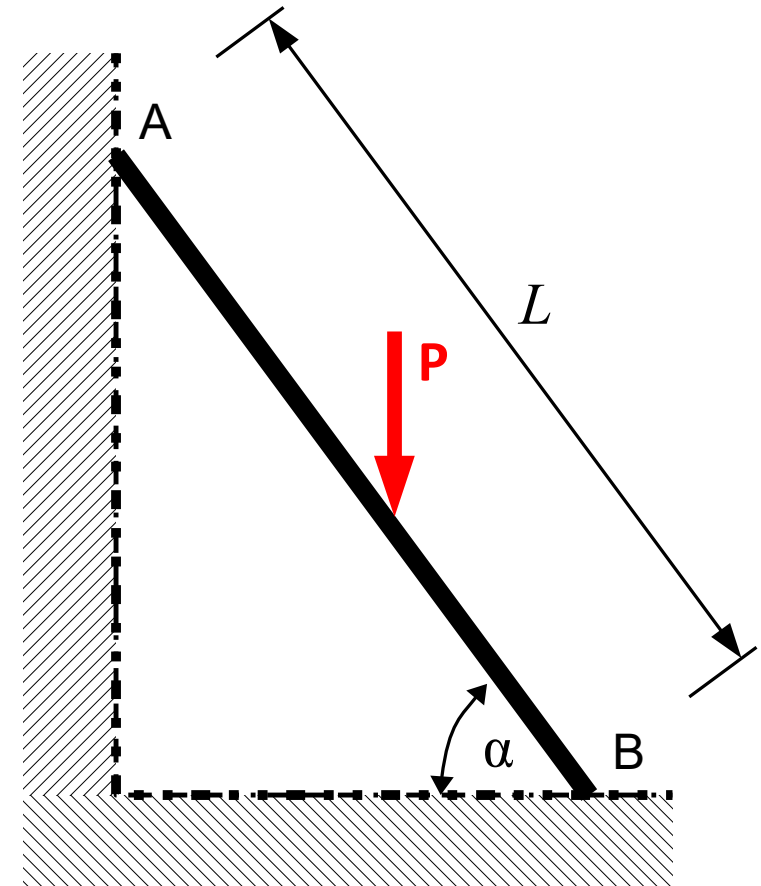
RÓWNOWAGA BELKI OPARTEJ O PODŁOŻE SZORSTKIE

Dana jest belka podparta w dwóch punktach na podłożu szorstkim. Jak blisko środka belki można przyłożyć siłę pionową, aby belka pozostała w spoczynku?

α – kąt nachylenia belki

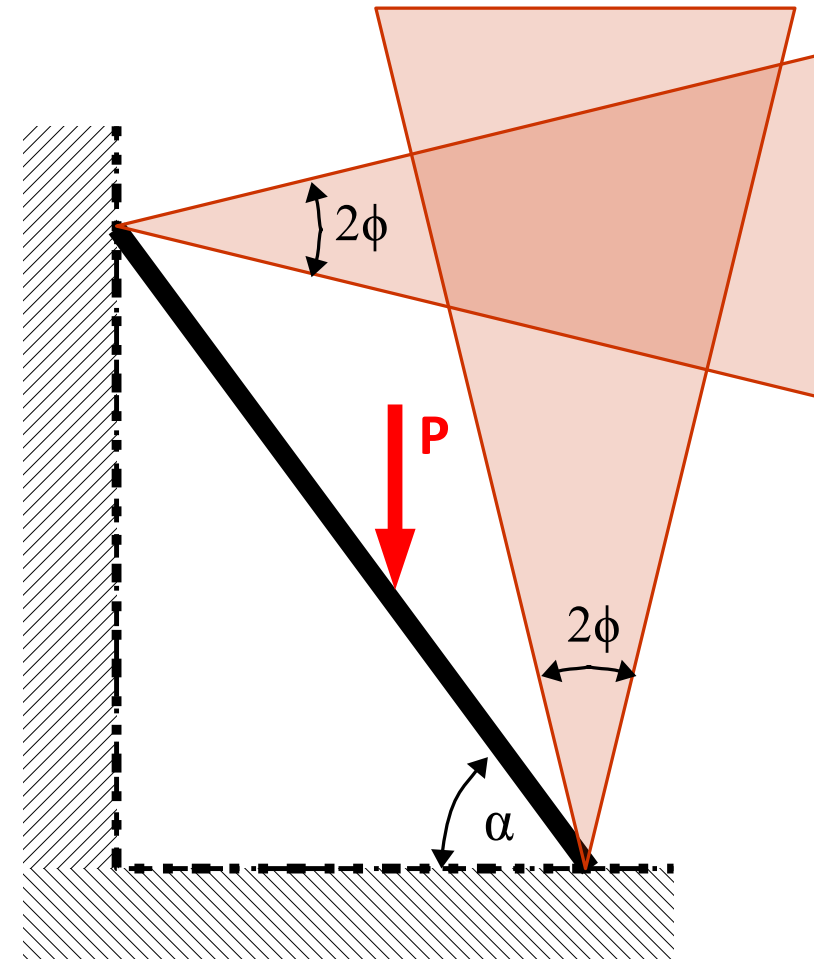
L – długość belki

$v = \operatorname{tg} \varphi$ – współczynnik tarcia

RÓWNOWAGA BELKI OPARTEJ O PODŁOŻE SZORSTKIE

Dopuszczalny zakres zmienności reakcji w punktach podparcia określony jest przez **stożki tarcia**.

RÓWNOWAGA BELKI OPARTEJ O PODŁOŻE SZORSTKIE

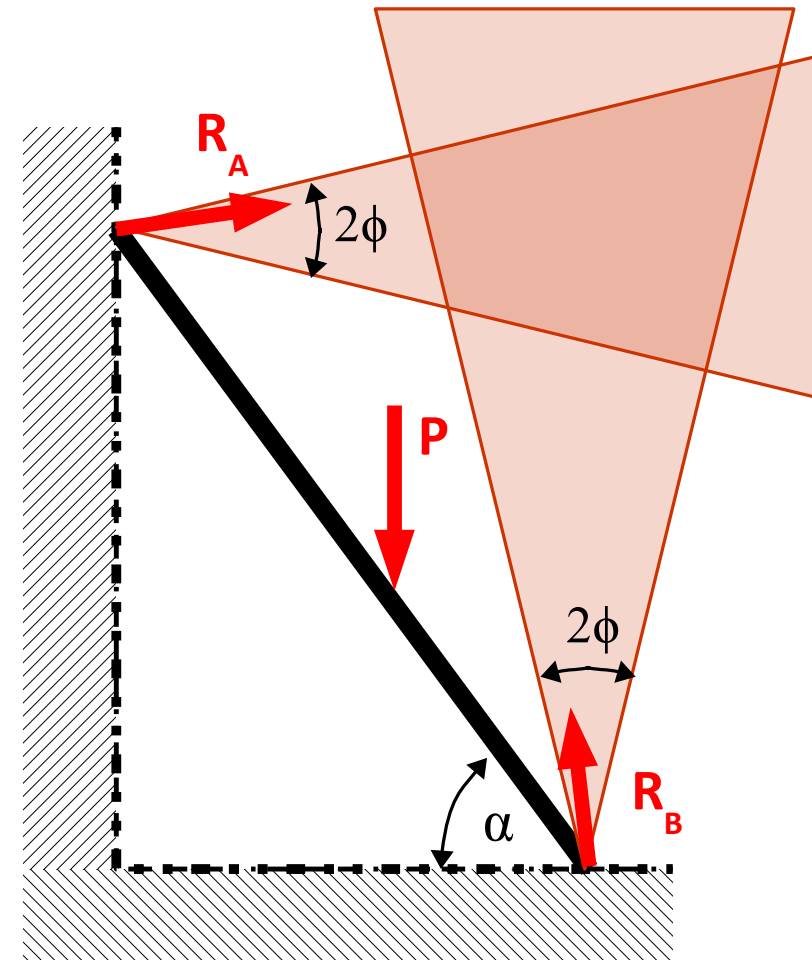
Spodziewamy się, że belka zsunie się w taki sposób, że:

- górny koniec przesunie się w dół,
- dolny koniec przesunie się w prawo.

W związku z tym:

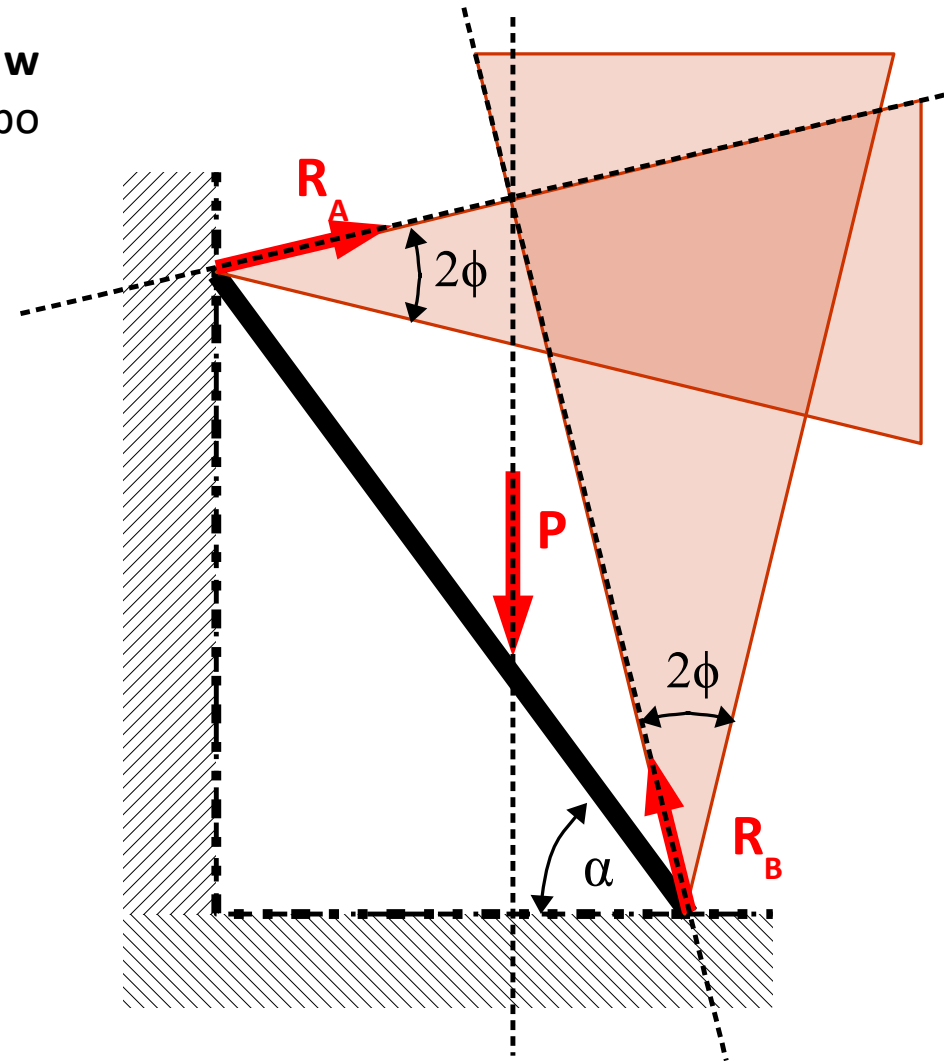
- siła tarcia na górnym końcu będzie działać w górę,
- siła tarcia na dolnym końcu będzie działać w lewo.

Reakcje te muszą zawierać się w stożkach tarcia.

RÓWNOWAGA BELKI OPARTEJ O PODŁOŻE SZORSTKIE

Układ trzech sił jest w równowadze, jeśli leżą one w jednej płaszczyźnie i stanowią albo układ zbieżny albo układ równoległy.

RÓWNOWAGA BELKI OPARTEJ O PODŁOŻE SZORSTKIE

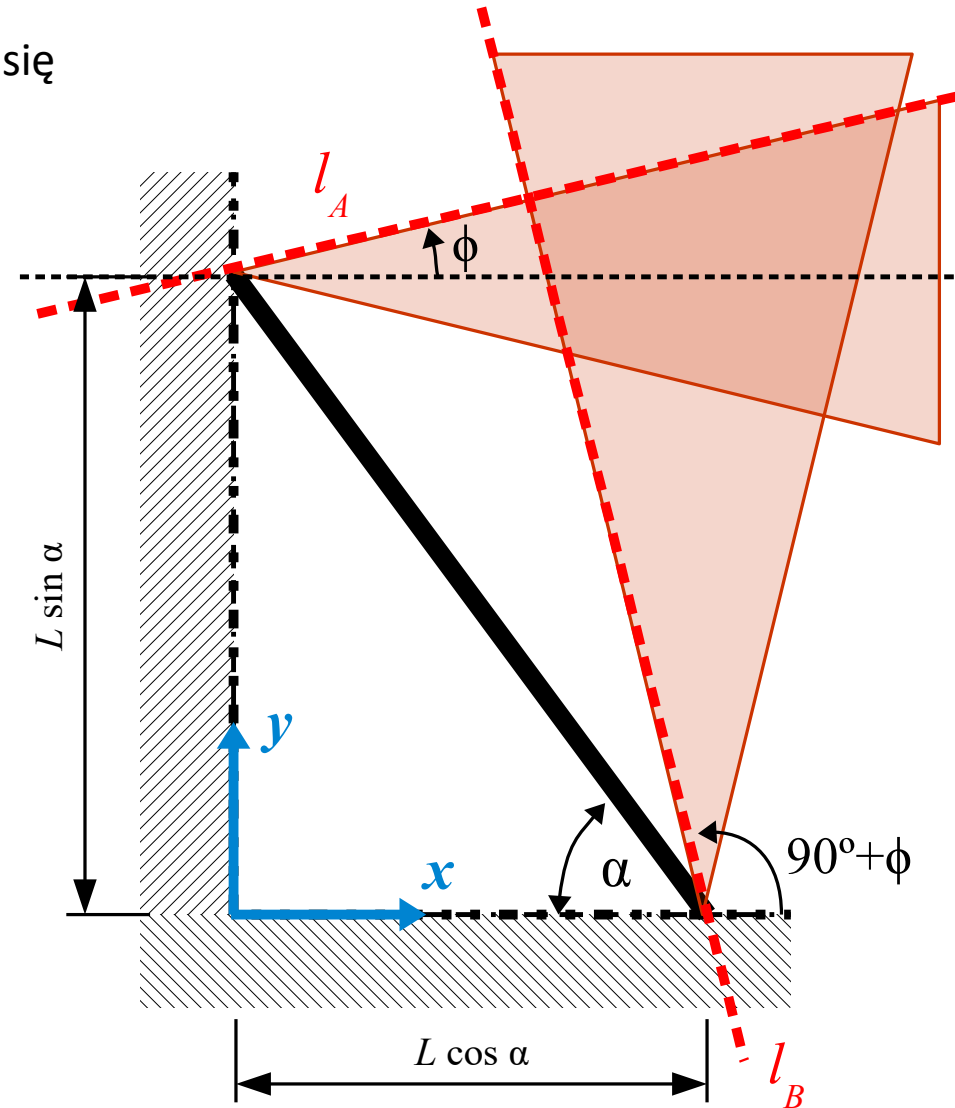
Punkt zbieżności układu sił zlokalizujemy na przecięciu się pobocznic stożków tarcia.

$$\begin{cases} l_A: & y = x \operatorname{tg} \phi + L \sin \alpha \\ l_B: & y = -x \frac{1}{\operatorname{tg} \phi} + \frac{L \cos \alpha}{\operatorname{tg} \phi} \end{cases}$$

$$\begin{cases} x = L \frac{\cos \alpha - \operatorname{tg} \phi \sin \alpha}{1 + \operatorname{tg}^2 \phi} = L \cos(\alpha + \phi) \cos \phi \\ y = L [\cos(\alpha + \phi) \sin \phi + \sin \alpha] \end{cases}$$

Ten wynik jest niezależny od wartości obciążenia.

RÓWNOWAGA BELKI OPARTEJ O PODŁOŻE SZORSTKIE

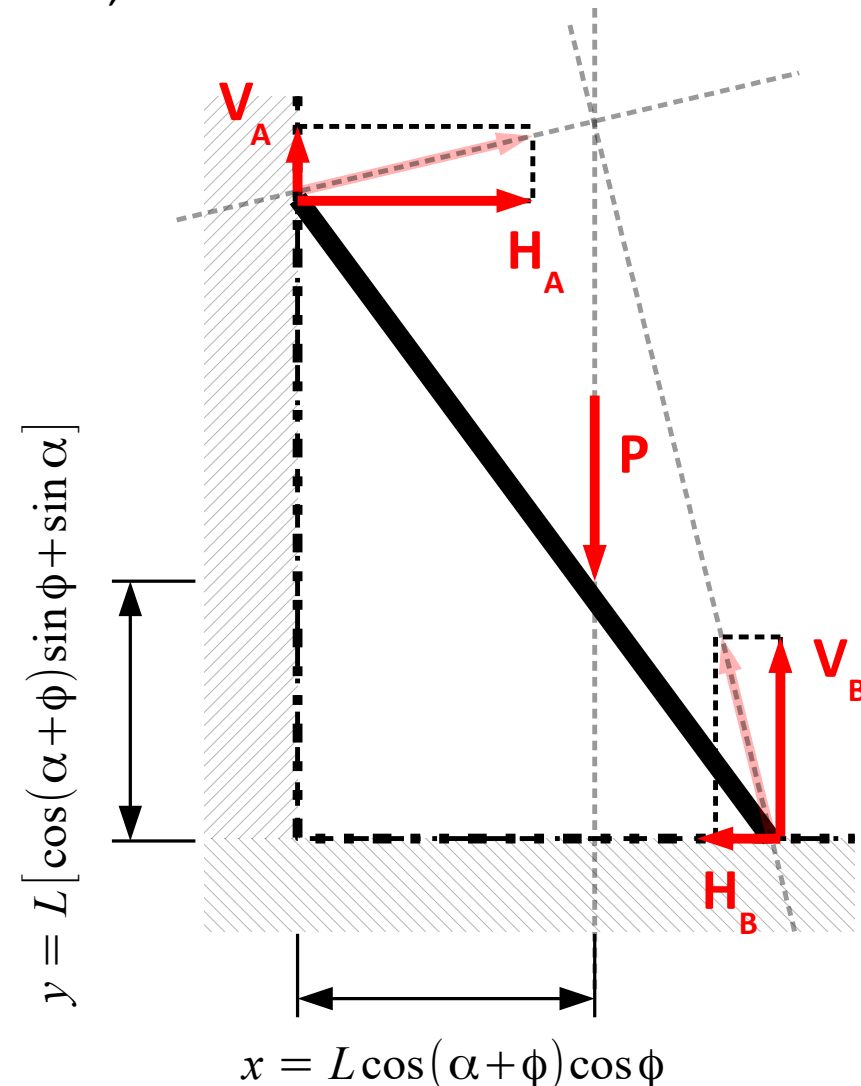
Otrzymaliśmy zbieżny układ sił. Aby był w równowadze, musi on spełniać równania równowagi.

$$\left\{ \begin{array}{l} V_A = H_A \operatorname{tg} \phi \\ H_B = V_B \operatorname{tg} \phi \\ \Sigma X = 0: \quad H_A - H_B = 0 \\ \Sigma Y = 0: \quad V_A + V_B - P = 0 \end{array} \right.$$

$$\left\{ \begin{array}{l} H_A = P \sin \phi \cos \phi \\ V_A = P \sin^2 \phi \\ H_B = P \sin \phi \cos \phi \\ V_B = P \cos^2 \phi \end{array} \right.$$

Ten wynik jest niezależny od położenia obciążenia.

TŁUMIENIE WISKOTYCZNE

Siła tłumienia jest proporcjonalna do **prędkości**. Ma:

- ten sam kierunek co wektor prędkości
- przeciwny zwrot co wektor prędkości
- wielkość wprost proporcjonalną do szybkości

$$\mathbf{F}_d = -c \mathbf{v}$$

Współczynnik tłumienia c wyznacza się

- **doświadczalnie** – np. mierząc spadek amplitudy drgań tłumionych.

$$c = \frac{2\delta\sqrt{km}}{\sqrt{\delta^2 + 4\pi^2}}$$

$$\delta = \ln \frac{A_n}{A_{n+1}}$$

k – sztywność konstrukcji

m – masa konstrukcji

- **teoretycznie** – np. dla **niewielkiej gładkiej kuli o promieniu R** poruszającej się z **niedużą prędkością** w **nieściśliwej cieczy o dużej lepkości dynamicznej η** wartość c określa **prawo Stokesa**:

$$c = 6\pi\eta R$$

OPÓR AERODYNAMICZNY

Wielkość **siły tłumienia** jest **proporcjonalna** do **kwadratu szybkości**. Siła oporu aerodynamicznego ma:

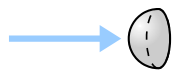

- ten sam kierunek co wektor prędkości
- przeciwny zwrot co wektor prędkości
- wielkość wprost proporcjonalną do kwadratu szybkości

$$\mathbf{F}_d = - \underbrace{\frac{1}{2} \rho C_d A}_d |\mathbf{v}|^2 \mathbf{e}_v \quad \text{gdzie} \quad \mathbf{e}_v = \frac{\mathbf{v}}{|\mathbf{v}|}$$

ρ – **gęstość** ośrodka tłumiącego, w którym porusza się ciało

A – **pole powierzchni rzutu** ciała na płaszczyznę prostopadłą do kierunku prędkości

C_d – **współczynnik oporu aerodynamicznego**

KSZTAŁT	C_d
Kula 	0,47
Półkula 	0,42
Stożek 	0,50
Sześcian 	1,05
Długi walec 	0,82
Krótki walec 	1,15
Ciało opływowe 	0,04

TARCIE TOCZNE

Tarcie toczne (opór toczenia) – siła oporu pojawiająca się przy toczeniu się jednego ciała po powierzchni innego ciała.

- P – siła ciągnąca
- N – siła nacisku
- R – reakcja podłoża
- R_N – składowa reakcji, prostopadła do płaszczyzny kontaktu
- R_T – składowa reakcji, styczna do płaszczyzny kontaktu
- T – **siła tarcia tocznego**

- **Siła tarcia tocznego jest równa sile ciągnącej.**

$$P = T$$

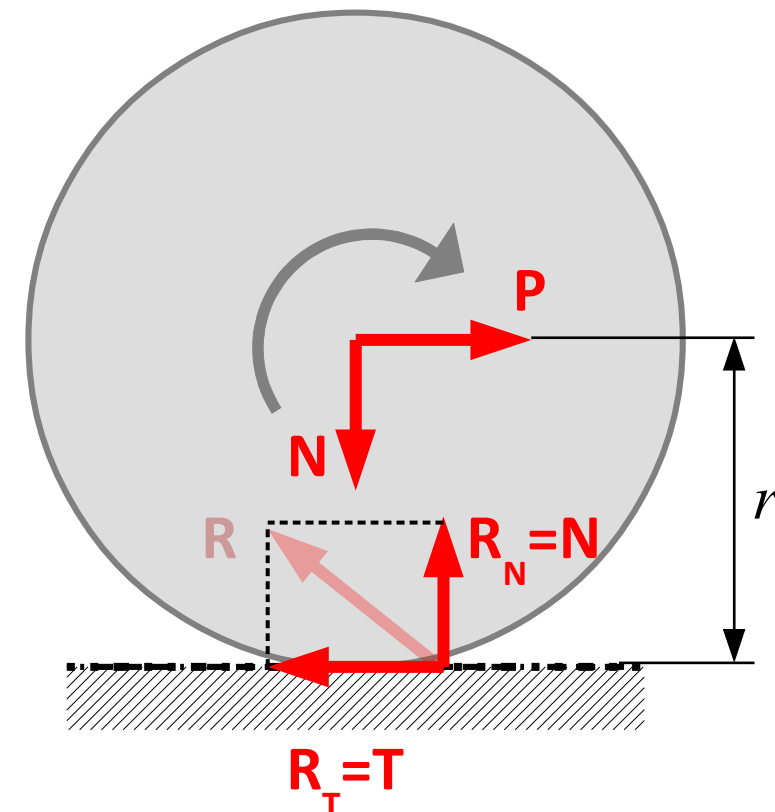
- **Moment wymuszający toczenie** to moment tej pary sił:

$$M = P r = T r$$

- Obserwujemy, że **moment ten jest proporcjonalny do nacisku**:

$$M = f N$$

f – **współczynnik tarcia tocznego** o wymiarze m

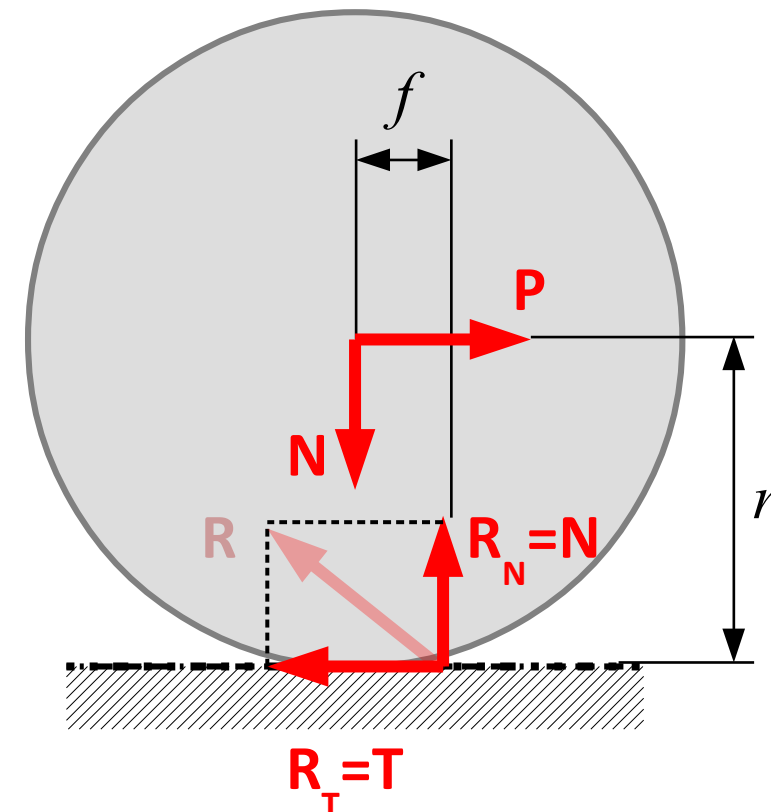

TARCIE TOCZNE

materiał koła	materiał podłoża	współczynnik tarcia tocznego
drewno miękkie	drewno miękkie	0,0015 m
drewno miękkie	stal	0,0008 m
guma	beton	0,015-0,035 m
stal	asfalt	0,006 m
stal	bruk	0,0015 m
stal	stal	0,00005 m

- **Współczynnik tarcia tocznego** ma interpretacją odległości między prostymi działaniem siły nacisku oraz pionowej składowej reakcji podłoża.
- Taka para równowagi moment pary siły P i T.
- Układ jest w równowadze i koło toczy się bez przyspieszenia.

$$M = Pr = f N$$

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ